

POZBYĆ (131) *vb pf*

o jasne.

inf pozbyć (30). ◇ *fut* 1 sg pozbędę (2). ◇ 2 sg pozbędziesz (12). ◇ 3 sg pozbędzie (13). ◇ 1 pl pozbędziemy (2); [pozbędziem]. ◇ 3 pl pozbędą (3). ◇ *praet* 1 sg m -m, -em pozbył (4). f -em pozbyła (1). ◇ 2 sg m -ś pozbył (2). ◇ 3 sg m pozbył (10), pozb(e)ł (1) *PaprUp*. f pozbyła (5). ◇ 1 pl m pers -smy pozbyli (1). ◇ 3 pl m pers pozbyli (7). ◇ *plusq* 1 pl m pers -smy byli pozbyli (1). ◇ 3 pl m pers pozbyli byli (1). ◇ *imp* 2 sg pozbądź (1). ◇ *con* 1 sg m bych pozbył (1), bym pozbył (1) *BierEz* (1:1). ◇ 2 sg m by pozbył (1). ◇ 3 sg m by pozbył (8). f by pozbyła (3) *BierEz*, *FalZioł*, *PaxLiz*, by pozb(e)ła (1) *BielKom*. ◇ 2 pl m pers byście pozbyli (1). ◇ 3 pl m pers by pozbyli (3). ◇ *con praet* 3 sg m by był pozbył (1). ◇ *part praet act* pozbywszy (15).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVII – XVIII w.: pozbyć się.

1. *Przestać coś mieć lub ulegać czemuś [w tym: kogo, czego (128)] (130) :*

a. *O sprawach i osobach niepożądanych: uwolnić się, usunąć, oddalić; abstergere Mącz (73) :* Lew niegdy po łafu fkacząc/ Wpadł w ciężkie śidło nie bącząc: A gdy go łam nie mógł pozbyć/ Iął o pomoc myłzy prośić *BierEz* Pv; Siekierá o to łie troskálá/ Iż toporzyłká nie miálá. Nie mogła pożytku działáć/ Iż iey nie było zacž trzymáć. Więc człowieku porádziłá/ By tey łromoty pozbyłá: Iżby łálá o to prośił/ Aby mu drzewá pożyczyl. *BierEz* Rv, B4, H2, L4, O3v, P3v; Drugyego [*biskupa*] też Stráżburczánye dla łákomłtwá pozbyli. *KromRozm* I E; *BielKom* E3; *RejWiz* 57; [*w królestwie sprawiedliwości*] Lew s krowámi/ Wilk z owcámi łpołu miełzkáć będą/ gołębica z iałtrząbem łpołu łátáć będzie/ wáż łwego iádu pozbędzye/ żadne łtworzenie żywe cudzą krwią żyć nie będzie. *BielKron* 136v; *OrzQuin* P2v; *Prot* D2v; ia w they mierze s Plutárchem dzierzę/ y powiedam/ iż [...] głupiemu [...] do tego łie mieć trzebá/ żeby zá pokazániem prołtoty łwey ludziom/ pozbył głupłtwá *Górndworz* B; *PaprPan* Hh5v; *KochPs* 49; *GrabowSet* M3v; Po rozgrzełzeniu Kápláńkim/ y po vłpráwiedliwieniu/ ten to vłpráwiedliwiony/ pozbywłzy obowázku winy/ iełt przywrocony do łálki Bożey *WysKaz* 23; niezczefna corko Bábilonłka [*tj. Polsko*] [...]/ przyiawłzy w pośrzodek łiebie zámiełzanie religiey [...]/ ty łámá pogárdziłás takim błogolławiełstwem Páńłkim: z dopułzczenia iego/ łłuznie przyobekłás iáko zá łtroyná łzátę/ konfuliá ábo zámiełzanie y przekłętwo: ktore łie w cię tak wpoilo że go pozbyć nie moželz. *PowodPr* 5; Lecž mali łie prawdá rzec/ onác to doyrzázłość/ Latek pięknych w niey buia/ á przyłtoyna łtałość. Rádáby iak narychley ciężáru pozbyłá/ Ktory ná Małzoneczká/ chętnieby zložylá. *PaxLiz* B2; *ZbylPrzyg* B3; Sercá náłze ośiadłá rdzá grzechow płáčliwa/ Skąd choćiay nas oświecałz/ żywiemy iák w nocy/ A iádu tego pozbyć nie náłzey czyn mocy *SzarzRyt* B3.

pozbyć czym (2): Iełt też tám [*w kołciele w Mekce*] łtudnicá s ktorey ludzie biorá wodę ku zgłádzieniu grzechow/ takiež łie w niey omywáią od łthop áż do wierzchu głowy/ iáko Grekowie gdy dzieci krzczá włzytko w wodzie omoczy/ mnimáiąc áby thym grzechow pozbyli. *BielKron* 457, 347v.

pozbyć skąd (3): *BierEz* S2v; Goty co nawłchod łlonca w Miłijey y w Traciey zołtali Cefarz Conłtantinopolłki chcąc z łwey ziemie pozbyć połłá z krolem ich Teodorikiem aby Włolłką ziemię wybili z moci Odoakra. *MiechGlab* 39; *OrzRozm* Cv; [*HerbOdpow* Xx3v].

W charakterystycznych połączeniach: pozbyć biskupa, brzemienia, ciężaru, ciężkości, głupstwa, Grekow, jadu (2), krola, mierziaczki, nędzy, obowiazku winy, paratow, prawa książecego, złego sąsiada, sromoty, szubienice, trudności, zarazy, złości; pozbyć z domu, z Polski, z ziemie.

Zwroty: »grzechow pozbyć« (3): BierRaj 18v; BielKron 457; Oduściłz nam nálze winy/ gdyżes nas wzięł zá łwe syny/ iáko y my odpufzczámy/ winowáycom ktore mamy/ abyłmy z tąd pewni byli/ iżełmy grzechow pozbyli. ArtKanc M15v.

[»[przez co] z [czyich] ręku pozbyć« = uwolnić się od kogoś: A przibiezał knyemv [Jezusowi] yeden okrudny sluga, vderzil gi noga, rzekl: wstan, przekłety! aza mnyemas, ysbi przes to padanye snasich reku posbil? SprChęd 87.]

»pozbyć smutku, teskności« [szyk zmienny] (1:1): BOże by iák narychley tego fmutku pozbyć: Gdyż w nim będąc/ nie zda fie iuż y ná świcie żyć. PaxLiz B3, E3.

»śmiechu pozbyć« = przestać być przedmiotem żartów (1): Rzekł kupiec/ drogę mi miełkafz/ Pożytku mi nie vdziáłafz: Bowiembych ia ciebie kupi[ł]/ Wieczniebych śmiechu nie pozbył. BierEz A4.

»pozbyć trwogi« (1): Miał niemáło przyacioł z dawná záchowálych. Ktorzy głupich postępkow iego litowáli/ [...] ieden s przyacioł podał mu tey drogi/ Iákoby miał z głowy fwey pozbyć oney trwogi. HistLan B4v.

»złej sławy pozbyć« = odzyskać dobre imię (1): Non ita facile hanc maculam absterges, Nie ták łatwie tey zmázy odmyełz/ to yełt tey złej sławy pozbędziefz. Mącz 203b.

»pozbyć złości« (1): Wilk niegdy k Rzymu fie łpiefzył A zaby fie tám polepfzył: Wždy pokufzę tey świętości/ Za pozbędę fwoich złości. BierEz R3.

α. O chorobach i przypadłościach: usunąć, zlikwidować (31) : *GlabGad L; Chłopiłko blwáło fráło/ káfzłáło pierdziáło/ Y pozbył dychawice RejFig Cc5; O Włzach/ Gnidach/ ktore też głowę nietylko dręczał/ ále y plugáwią/ iáko tych pozbyć. SienLek 49v; Liście Málinowe we dżdżowey wodzie warzone/ onę iuchę kto pije/ biegunki pozbędzie. SienLek 101v, 31v, 49v, 82, 92v, 129v (13); [Pompejusz] kthóremu gdy pedogry vbłágác niemogli/ nád zbóżem siedząc/ á gdy ie wiano/ pátrząc/ nogi w nie wpráwiwfzy/ prędko bólu pozbył. Oczko 18.*

pozbyć czym (11): A iż też Szczkawká z żoładká pochodzi/ potrzebno też nieco przeciw niey piáfć: [...] iż iey kichánim łathwie pozbędzie SienLek 97v, 16, 49v, 73, 81, 99v (9). Cf »lekarstwem pozbyć«.

W charakterystycznych połączeniach: pozbyć biegunki, bolu, dychawice, krost, pijawki, sapki, śliniogorza, zbytku, złego; pozbyć kichanim, przepuszczaniem żywota, wracanim (2); pozbyć gwałtem, hnet (2), łatwie (4).

Zwroty: »choroby, niemocy pozbyć« [szyk zmienny] (4:3): Proch też z korzenia Kopytnikowego/ gdy go kto drágme ná káždy dzień przez rok bierze/ pozbędzie wielkiey niemocy. SienLek 60, 16, 34v, 99v, 140v; Co ábym przed W.M. powtárzác miał/ wielé/ y iáko trudnych chorób ludzie tám [w cieplicach] tych czáfów pozbyli/ niewiém coby po tym Oczko A4v, 12.

»lekarstwem (a. lekarstwy) pozbyć« (2): FalZioł V 31v; GNidy gdy pomáże pśim fádłem/ tedy łpádną. Niektorzy ich innym lekárstwem pozbyć niemogli áż žmijowego ciála śrzodek [...] przypráwiwfzy ku iadłu dawáli onym co gnidy mieli SienLek 49v.

Szereg: »ujć i pozbyć« (1): Pádáiąca niemoc/ ieft Boża kaźń/ iáko iey vydź y pozbyć/ łzukay Boża kaźń. *SienLek* S[ss]4.

αα. *Wydalić z organizmu* (8) : Nakoniecz ieftliby za takowemi rozmaytemi pomoczami: [*niewiasta*] niemogła onego łożyłka pozbyć, Tedy iuż dać wśzytkiemu pokoy/ owa tak łama Secundina ognije/ á potym tak ogniwlzy: precź wypłynie *FalZioł* V 26v, V 32v; Burłztyn tłuczony s piwem pić Kto niemoże moczu pozbyć *SienLek* 99v, 107v, 114v.

pozbyć z czego (1): Też czama vrina, á zwłafzcza vbiałych głów: [...] Znamionuie iże ta niewiałtha pozbyła złych wilkości z macicze *FalZioł* V 2.

pozbyć czym (1): [*gdy niewiasta pocznie płód umarły*] może pozbyć/ okurzaniem tym obyczaiem. [...] *FalZioł* V 32.

Zwrot: »z siebie pozbyć« (1): [*człowiek mający świerz*b] ma łye pilnie miáry dźierzeć/ s łtrony pića y iedzenia/ á częłto żywot odwilżony mieć/ áby onych wilgości łzkodliwych/ thym łpiełzniéy z łiebie pozbyć mogł/ z ktorych łye świerz**b** ná nim mnoży. *SienLek* 133v.

β. *Wypędzić, wyrzucić* (2) : [Nie mozem inak udziałać, jeno go z miasta wywołać. Tedy go dźiś tak pozbędziem, Aż łobie potem poradzim. *DramStp* II 266.]

Zwrot: »pozbyć z domu« (2): Wiem iź mię ty nienawidziłz/ A o inney źenie myśliłz. Przeto się zázwdy małz k temu/ By mię rychley pozbył z domu *BierEz* B4v, C4v.

b. *O sprawach i osobach poźądanych stracić, zostać pozbawionym* (53) : Gdy Náktánus Krol Egiptłki: O Ezopie łie dowiedział/ A iego łmierći zálówał. Widział mu łie czás podobny/ Iź mogł być Ligurgowi rowny: A máło go łobie ważył/ Gdy iuż tego Mędrca pozbył. *BierEz* F3; [*wosk*] Więć áby tákieź twárdym był/ W pięć łie miedzy gárnce rzucił. Tám łie náthychmiałt roztopił/ Bytności z żywotem pozbył *BierEz* Pv, M3; *GlabGad*, Ev; A tak y ty włłwem wrzędze Saffowałes Złotem włłfedze Rozlicznemj moznofczami Ktemu Ludłkemi Duffłami Vkaźiź wzdý czos tam Sprawił Kogos łwá przicziną zbawił I czoź teź wzdý tam vrobił Ales y iłczizny pozbił *RejKup* bb7v; *KromRozm* II r2v; [*Kato radził, mówiąc do Senatu Rzymłskiego*:] gdy nalepiey Kártáginowie obaczá Rzymiány bełpieczne á leniwe/ nie zápomniá łwoiey kaźni/ będą łie iey chcieli młścić/ bo áczkolwiek máiętności pozbyli/ ále łmyłł á chytrości nic/ á ták łepiey tho mieyłce do gruntu wywroćić á zniłzczyć. *BielKron* 129v, 331; *WujJud* 210; *WujJudConf* 210; miałem dobrego cnotliwego łługe/ á o máłą rzeczem go pozbył. *Strum* R2, R2; Bo woli człowiek włłzytkich máiętności pozbyć niź zdrowia. *CzechRozm* 231; [*woda*] przez meaty/ niź iéy początek/ źimnieyłzé bieży wnet oźiębnać mułi: lecz ónéy włłafnołci iź nic niepozbyłá/ dym/ pára/ wónia/ y łam efekt znácznie pokázuie. *Oczko* 11; *CzechEp* 99; *KochFr* 7; Godno płáczu niełczęłcié/ y twoiá przygodá: O zacny Woiewodá: Boł pozbył towarzyłzá y cnotliwéy żony *KochPieł* 39; BA móglci łobie Sokól wylátywáć góre/ Lecz mu przedłię Miełeckie łzpetnie podárl łkóre. Zmiéłzał go równo z źiemią: tám Mołkiewłka łiła/ Mocy łwéy włłzytkiey zaraz zálółnie pozbyłá. *PudłFr* 43; *Paprup* G3v; *Phil* F3; *OrzJan* 117; ia będąc tym czýmem był/ włłzyłłkiem iedney godźiny pozbył/ y ták łam łzczegulny idę od was/ nie z łobá z tego łwiátá nie biorąc/ tylko to / iellim co dobrego wczýnił. *WysKaz* 47; Táć á nie ináczéy Rzymiáne wpadłzy miedzy rozbóyniki, pozbyli byli łkárbu y kléynotu táć kołztownégo [*tj. łwoiego języka*] *JanNKar* C2; *KmitaSpit* Cv; Ale nędzna od brátá wygnaná włłafnego/ S krolełtwá/ támem zaraz y oycá łwoiego. Pozbyłá y oyczizny

PudłDydo B3v; Tákże Ráltáwica/ potok niezczęfliwy [!] Pierwey wod pozbędzie/ niżli tve poczciwy Y nietrwożny Strušie/ żywotá lkończenie V rycerfkich ludzi przydzie w zápomnienie. *SzarzRyt* C2.

pozbyć przez kogo, prze co (2): Alic żonká nie máiąc czymby fie żywiłá/ Gdyż przez mężá ftrátneho wzyftkiego pozbyłá/ Muśi rádá nie rádá/ od żalu wielkiego Máiąc/ zás teraz niemiec/ zginąc z światá tego *PaxLiz* B4. Cf »rozumu pozbyć« [= *doznać obłędu*].

pozbyć skąd (1): Mogąc węgry táncowác/ my plákác będziemy Gdy ták lzláchetney pány [królewny *Izabeli*]/ społfki pozbedziemy *KlerWes* Av.

W *przeciwstawieniach*: »nabyć, zyskać (2) ... pozbyć« (3): Bo coż podpomoże człowieka iefliby zyfká wzytek świat/ á [...] pozbył fámeo siebie? *GrzegŚm* 46, 26; *KochPij* C3.

Przysłowie: y ták poľpolicie mówią/ kogo v pełný nábedźiefz/ tego v pełný pozbedźiefz. *KochPij* C3.

W *charakterystycznych połączeniach*: *pozbyć bostwa, daru (bożego) (2), klejnotu, krola, krolestwa niebieskiego, krwie, majetności (3), mędrca, ojca, ojczyzny (2), panny, poczciwości, rzeczy do żeglowania, skarbu, sławy, sługi, statkow, strzał, synow, towarzystwa swego, towarzysza, zdrowia, żony; pozbyć latwie, na chwilę, o małą rzecz, wnet, zaraz (3), żałośnie*.

Zwroty: »chleba pozbyć swego« (1): Pátrząc z ręku od innego/ Chlebá żem iuz pozbył fwego. *CzahTr* H4.

»gardła, głowy, szyje pozbyć« = *stracić życie, umrzeć [szyk zmienny]* (6:1:1): *BierRaj* 16; Iá fzałony com vdziálá/ Gdyżem muchy ledwie lapał: O ptakim się też pokuśił/ Státkow fwych y gárdlá pozbył. *BierEz* O2, I3v; Ná tożes mię/ o przekłeta fortuna/ chowálá/ Abych w fwoich młodych lecich márníe gárdło dáłá. Lecż to mniefza/ gárdlá pozbyć: bo ktokolwiek żywie/ Vmrzeć muśi *KochZuz* A3v, A3; *PudłFr* 43; lufzniefy to/ żeby Zawifny cudzołożnik/ zaráz pozbył lzyie *GostCast* 68; Dżiś fámo imię twoie [*Stefanie Batory*] Pohánce hámuie/ A ftráźny tyran/ íam ftrách/ háńbę/ lzkodę czuie. [...] y pozbywfy głowy Spuści páńftwá pod twoy íceptr *SzarzRyt* C3.

»oczu pozbyć« = *oślepnąć* (1): Sedechiafz Krol oczu y fynow pozbywfy/ z wielkościá ludu był wiedzion w więźienie do Babiloniefy. *BielKron* 266.

»pozbyć rodzicow« [*szyk zmienny*] (3): *StryjKron* 275; Tá [*Lizydo*] rodzicow pozbywfy w młodości/ Rządźilá fie íamá w ítáteczności. *PaxLiz* A4v, E.

»rozumu pozbyć« = *zgłupieć* (1): Czy mniémaćie/ żeśmy byli rozumu pozbyli/ íżeśmy fie záfwe przymiérza íego [*Turka*] wyftrzegáli/ á przymiérza z nim nigdy mieć niechćieli? *OrzJan* 17.

»rozumu pozbyć« [*w tym: prze co* (1)] = *doznać obłędu* (2): *FalZioł* *2c; Czyniá wiele przykrości ludzióm ípokoinym ízaleni/ którzy ábo ciężká niemoc/ ábo prze íákie fráfunki rozumu pozbyli *KochPij* Cv.

»siły pozbyć« (1): Serce w niezczęściu táie/ y myśli ftrapioné/ Ciálá íły pozbywfy leżá obáloné. *KochPs* 66.

»pozbyć wolności« (1): íi [*chrześcijanie poturczeni*]/ co ípániálzéfy íá myśli/ wzywáiá ciężkiego żalu/ y íumnienie ich bárzo gryzie/ że pozbywfy wolności/ wiáry fie záprzeli. *OrzJan* 35.

Szeregi: »nie tylko pozbyć ale i postradać« (1): Toć też y ítąd iuz widzi káždy pijanicá/ [...] czego pijańftwo bezecne domiefzcza człowieká káżdego: y íefli íię tákowi nie obaczá/ nie tylko krolestwá

niebiełkiego pozbęda/ ále y oyczyzny y poczcíwości/ á k temu dobrej ławy [...] połtradaíą *WerGość* 224.

»stracić abo pozbyć« (2): á łamby siebie łthracił ábo pozbył łamego łiebie [*se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat? Vulg Luc 9/25*]? *GrzegŚm* 26, 46.

c. *Wyzbyć się, sprzedać* (3) : day trzydzieści grołzy/ Boć nie baczę by [*Ezop*] był drożłzy: Alemći go nie przedrożył/ Iżbym go rad rychley pozbył. *BierEz* A4v; Młodźienieć ieden zbytni był/ Ktory łwe włyłtko potrawił: A iednę iuż łukieńkę miał/ Ktorą łie źimie odziewał [...]: On nieborak gdy ią [*jaskółkę*] vźrzał/ Iuż łie też ciepłá podziewał. A ták łobie przełpiecznie żył/ Iż ołtátniey łzuknie pozbył *BierEz* Lv; *CiekPotr* 40.

d. *Wyjawić* (1) : Simul sceleratus Davus si quid consilii habet ut consumat nunc, Też áby ten przekłęty łmard Dawus/ yesli co przed łobą za Chytróści ma/ aby ich teras pozbył/ áby łie tym czálém yego chitrosći mogły wyráźić. *Mącz* 432d.

2. *Ułmiercić [kogo]* (1) :

Szereg: »wylćinać i pozbyć« (1): Loktek przyłzedł, y Kráková dobył, Zdráđne Miełczány wylćinał y pozbył. *KlonKr* D4.

Synonimy: **1.a.** *oddalić, odjąć*; **β.** *wygnąć, wypędzić, wyrzucić*; **b.** *postradać, stracić, utracić*.

Formacje wólrdzenne cf 1.BYĆ.

Cf **POZBYCIE**